

SANSANO, Gabriel / VALSALOBRE, Pep (ed.) (2009): *FONTANELLANA. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622-1683/85)*. Girona: «Documenta Universitaria», 367 p.

El present volum és complementari d'un altre, publicat tres anys abans amb el títol *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps* (Valsalobre i Sansano eds., Girona, Vitellà), en el qual s'apleguen quinze estudis presentats en el VI Col·loqui Internacional *Problemes i Mètodes de la Literatura Catalana Antiga: Francesc Fontanella en el seu temps*. Aquest col·loqui, celebrat a Girona l'octubre del 2006, esdevingué la primera trobada científica dedicada a aquest autor de manera monogràfica, i fou fruit, al seu torn, dels debats col·laterals sorgits en el decurs del *Tretzè Col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (AILLC) a la Universitat de Girona el 2003. Ha estat, doncs, un sexenni de veritable eferescència en la renovació de perspectives d'estudi tant de la biografia com de l'obra de Francesc Fontanella, en la qual han intervingut historiadors, juristes, filòlegs i lingüistes.

En el «Pòrtic» que encapçala l'obra (p. 11-14) Pep Valsalobre ofereix un *status quaestionis*, fent referència a la presència d'aquest poeta i dramaturg en l'àmbit estrictament acadèmic i en el món de la cultura en general durant el darrer terç del segle XX, des dels textos que li dedicà Pere Gimferrer (1971) fins al dossier monogràfic aparegut a la *Revue d'Études Catalanes* el 2001. Entre els noms d'estudiosos que han tractat algun aspecte de l'obra de l'autor, destaca el nom de Maria-Mercè Miró, la recentment desapareguda filòloga vigatana que li dedicà la seva tesi doctoral el 1991 i que n'editaria posteriorment l'obra dramàtica (1988) i la poesia (1995), a la memòria de la qual està dedicat el volum. Valsalobre fa èmfasi en la nova embranzida que han suposat els recents estudis sobre Fontanella per a l'increment de la presència de l'autor en l'àmbit acadèmic i en l'«augment de la nòmina d'estudiosos» (p. 12) provinents d'altres camps del saber i l'enriquidora diversitat de perspectives que se'n deriva. Finalitza aquesta nota preliminar proclamant la necessitat d'una nova edició crítica de l'obra completa, feta a partir dels manuscrits descoberts recentment i de l'elaboració d'una nova biografia, que ara esdevé necessària a partir de la informació que aporten documents fins avui desconeguts.

En la «Presentació» (p. 15-18), Gabriel Sansano i Pep Valsalobre aclareixen que el llibre «no és el resultat directe d'aquell Col·loqui» (p. 15) tot i reconèixer que hi tingué el punt de partida, sinó el «re-

1. Aquest treball és fet al si dels projectes d'investigació: «Gramàtica del Catalán Antiguo» (MICINN, Ref. FFI2009-13065); «Constitució d'un Corpus Textual per a una Gramàtica del Català Antic» (Institut d'Estudis Catalans, Ref. IVITRA-IEC/PT2008-S0406-MARTINES01); «Estudio, edición, traducción y digitalización de corpus documentales y literarios referidos a la historia de la Corona de Aragón medieval» [acrònim: DIGICOTRACAM] (Generalitat Valenciana, Programa Prometeo «para grupos de investigación en I+D de excelencia», Ref. PROMETEO-2009-042 [ANEP+AVAP]).

sultat de la convocatòria feta pels dos editors» (*ibídem*), la qual cosa n'augmenta el mèrit i en denota l'eficàcia, car han aconseguit disset aportacions valorades positivament per un comitè científic format per Giuseppe Grilli (Universitat degli Studi di Roma Tre), Joan Peytaví (Universitat de Perpinyà), Albert Rossich (Universitat de Girona), Antoni Simon (Universitat Autònoma de Barcelona), Gabriel Sansano (Universitat d'Alacant) i Pep Valsalobre (Universitat de Girona). Segons el nostre criteri, aquests disset estudis, que volgudament tenen caràcter interdisciplinari, es poden classificar de la manera següent: un primer bloc, aplegaria cinc treballs de caràcter contextual, referits a aspectes historiogràfics (Ettinghausen), lingüístics (Joaquim Martí), literaris (Jorge García López) i altres autors corresponents a l'època de Francesc Fontanella (Pep Vila, Vicent Josep Escartí). En el segon bloc hi trobem tres textos que aporten noves dades sobre la biografia de Francesc Fontanella i la seva nissaga familiar, en les etapes de Barcelona (Josep Capdeferro, Xavier Torres) i Roselló (una segona col·laboració de Pep Vila). El tercer bloc aplega set estudis centrats en l'obra de Fontanella, tant en el *Panegíric a la mort de Pau Claris* (Montserrat Clarasó), i *L'Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia* (Eulàlia Miralles), com en els sonets (Joan Alegret, Mª Àngeles García) i el teatre (Pep Valsalobre, Jaume Pòrtulas, Albert Mestres). Finalment, podríem incloure en un quart bloc els dos estudis que resten: el primer, sobre la visió dels mites clàssics en les arts plàstiques i la literatura en l'època de Fontanella (Mª Àngeles García i Olaya López) i el segon sobre la presència de Francesc Fontanella en l'obra de Verdaguier (Maria-Mercè Miró).

Pel que fa al primer bloc, Henry Ettinghausen, de la Universitat de Southampton, a «La batalla de Montjuïc, tractada per Francisco Manuel de Melo i per Francesc Fontanella» (p. 185-194) compara les òptiques narratives que trobem en dues «relacions» sobre un dels episodis més dramàtics de la Guerra dels Segadors: la batalla de Montjuïc (23-I-1641). El primer és un relat de la batalla fet pel militar, diplomàtic i escriptor portuguès Francisco Manuel de Melo, que afegí com a cloenda de la seva *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña*, publicada el 1645, la qual obtingué un gran ressò fora de Catalunya i que seria «una versió escrita des del punt de vista d'un partidari de la política castellana» (p. 185). El segon, la crònica que ofereix Francesc Fontanella de la mateixa batalla al seu *Panegíric de Pau Claris* (1641). Ambdós personatges haurien tingut lligams amb aquest fet històric: Melo, per haver estat assessor militar i cronista oficial de la campanya del Marquès de los Vélez i Fontanella per ser un dels militars catalans que participarien en la defensa de la ciutat. Ettinghausen comença interrogant-se sobre les causes que menaren Melo, cronista oficial del general espanyol, a parlar d'una desfeta espanyola que altres cronistes hispans de l'època silenciaren, contràriament al que havien fet cronistes catalans com Gaspar Sala, que celebraren la victòria francocatalana; sembla ser que Melo, el desembre de 1640, poc abans de la batalla, fou acusat d'estar involucrat en una conspiració portuguesa antiespanyola, i empresonat a Madrid durant uns mesos: no hauria, doncs, estat present en la batalla de Montjuïc, però s'hauria adonat que aquest fet significaria l'inici del declivi del poder imperial; amb aquesta convicció, escriu la seva crònica a partir de materials extrets de diverses relacions propagandístiques catalanes, en especial la de Sala (p. 187) afegint-hi algunes consideracions personals sobre el «càstig» de la Providència divina a la prepotència de la Monarquia espanyola (p. 188); tot i així, el fet d'haver lluitat des d'ambdós bàndols, li atorga una certa neutralitat en el judici sobre els esdeveniments i els seus protagonistes, als quals dedica algunes *aristies*, com ara la de l'espanyol Duc de San Jorge, del bàndol dels vençuts, a qui descriu com a un heroi homèric. El mateix to èpic trobem en la descripció de les batalles i de la fugida, en desbandada, de l'exèrcit espanyol que E. reproduïx (p. 190). En contrast amb el caràcter historioliterari de Melo, Fontanella exalta la victòria dels catalans, que considera el «poble escollit de Déu», servint-se de cites de l'Antic Testament (p. 192); s'explica que no hi hagi descripcions de caràcter bèl·lic, car les referències a Montjuïc estan en funció del panegíric a Pau Claris, el president de la Generalitat que havia mort poc temps després, considerat com a «Llibertador, Tutelar i Pare de la Pàtria» (p. 192) i que hauria donat un significat especial a la victòria catalana.

Joaquim Martí i Mestre, a «El llenguatge jurídicoadministratiu català del segle XVIII» (p. 69-84) presenta, resumidament i de manera clara, les característiques lingüístiques comunes més destacades d'aquesta mena de textos escrits en català durant el XVII. Martí recorda que aquest llenguatge «repre-

senta la continuïtat del català en registres formals durant tota l'època moderna» (p. 69) i constitueix un model de llengua escrita hereva de la llengua de la Cancelleria Reial. Martí es basa en els estudis que ha realitzat sobre documents provinents majoritàriament del País Valencià, de tipologia textual diversa: privilegis reials, ordenances de l'administració de la Generalitat del Regne de València, el llibre del Mostassaf d'Elx, documents notariais i altres de similars (p. 70). Comença tractant les grafies, en especial la representació dels fonemes palatals i alveolars, i continua plantejant després alguns usos gràfics llatinitzants, el vocalisme, el consonantisme, la morfosintaxi, els pronoms, les formes verbals, preposicions i adverbis. Una aportació excel·lent al coneixement del català escrit en l'època de Fontanella.

Jorge García López, a «Les alternatives retòriques de l'humanisme» (p. 19-34) ofereix unes atinades digressions sobre les variacions estilístiques que es deriven de la caducitat del model literari de l'humanisme reinaxentista, d'arrel ciceroniana, i les noves propostes estètiques que anaren sorgint fins ben avançat el XVII, moment en què Fontanella escriu. En aquells anys, el classicisme del segle anterior havia donat pas a allò que Fumaroli anomena *l'Âge de la Rhétorique*, que s'identifica amb la crisi estètica; així, la convencional denominació de «barroc» no seria més que un intent per definir una etapa de transició entre l'humanisme del XVI i un classicisme renovat del XVIII. García intenta establir els pressupòsits a partir dels quals es caracteritzà l'estil literari a principis del XVII (p. 19), que es defineixen, bàsicament, a partir dels grans autors de l'època, com Gòngora, Quevedo i Gracián. Considera que cal anar més enllà i tractar aquest tema en el marc de la història de la cultura, a més dels àmbits filològic i literari. Els noms de Lipsi, Montaigne o Muretus són claus en aquest procés de revisió estilística; segons Lipsi (*Epistolica institutio*), Plaute, Plini el Jove, Tàcit o Sèneca són els autors que ofereixen una nova lectura de la tradició clàssica i d'*imitatio* que substitueix aquella basada en Ciceró; en autors com Cervantes o Quevedo ja es fa palès aquest canvi de sensibilitat i, sobretot, en Malvezzi, preconitzador del laconisme, al qual Quevedo traduiria en un moment en què l'italià havia substituït el llatí com a *koiné* cultural a Europa. Remarca també, com sorgeixen els conceptes d'«agudeza» i la ironia, associats al laconisme, que dominaren el primer Quevedo i Gracián (p. 27) i assenyalen que tots els autors, inclosos Romaguera i Fontanella en l'àmbit català, cerquen, a través de la seva obra, una alternativa estètica a l'estil ciceronià. En conclusió, parla de l'existència, ja no d'«un retoricisme d'una època desorientada», sinó d'una «admirable irradiació de propostes estètiques» (p. 32).

Pep Vila, a «Els discursos catalans de Ramon de Trobat i Vinyes (1665-1672)» (p. 85-124), ens parla de l'ús literari del català al Rosselló, coincidint amb els anys que Francesc Fontanella s'exilià a Perpinyà el 1652, juntament amb altres membres de famílies burgeses barcelonines. I ho fa posant de relleu el cas de Ramon de Trobat (Barcelona 1625/1627- Perpinyà 1698), del qual fa un assaig de biografia (p. 87-90) i una caracterització dels seus discursos catalans (p. 90-94). Finalitza el seu estudi amb la transcripció de dos d'aquests discursos, un d'ells el pronuncià el 17 de juliol de 1665 contra la doctrina de Jansenius (p. 113-123). L'estudi de Vila posa de relleu la figura de Trobat i Vinyes: advocat, escrivà de la Reial Audiència, col·laboracionista en la Guerra dels Segadors, que sapigué explotar la fòbia anticastellana a favor de França (p. 88) i fou nomenat conseller del Consell Sobirà del Rosselló el 1670. Probablement, coincidiria en els cercles culturals i polítics amb Francesc Fontanella i amb el seu germà Josep, així com amb altres ciutadans del Principat refugiats al nord dels Pirineus després de la fallida revolta del 1640 (p. 89). Trobat, segons Vila, una peça clau en el procés d'annexió del Rosselló a França, controlador dels assumptes eclesiàstics del rei i agent important de l'aculturació de la zona, era, alhora, un gran especialista en dret català i un gran orador en aquesta llengua: els seus discursos foren redactats «amb una dignitat de lèxic i amb una ambició estilística molt estimables» (p. 91) i anaven dirigits als membres del Consell, que majoritàriament no entenien el francès. Aquestes peces oratòries, produïdes deu anys després de l'annexió del Rosselló a França, són prova de la persistència de la prosa culta en català en circumstàncies poc favorables i, com exhorta Vila, mereixerien una edició acurada.

Vicent Josep Escartí, a «Pere Esteve (1582-1658): predicador i poeta» (p. 35-68), ofereix una breu biografia (p. 38-42) i un comentari de l'obra literària d'aquest autor així com de la literatura que es produí sobre ell (p. 42-55), per acabar amb una digressió sobre el seu ús de la llengua (p. 55-65). Nascut

a Dènia, als divuit anys es va fer frare franciscà i prengué els hàbits a València; gràcies als seus dots com a predicador, arribà a ser comissari de la Santa Casa de Jerusalem, i passà la seva vida recorrent pobles i ciutats valencianes a fi de recaptar almoines per a l'alliberament dels Sants Llocs de Terra Santa. Visità les Cort dels Àustries i els fou fidel fins al punt de participar en la Guerra de Catalunya. Escartí completa el llistat d'obres d'Esteve amb una relació de textos en vers, entre els quals alguns goigs, i en prosa, entre els quals algunes cartes (p. 44); també fa referència a l'existència d'esborranys dels seus sermons. Tot matisant els estudis de Mulet, Escartí afirma que Esteve emprà la seva llengua materna en gran part de la seva obra, car la voluntat doctrinal que sempre el guià era indestruïble del desig de connectar amb el poble, que no entenia el castellà; no obstant això, també hauria emprat el castellà en alguns escrits privats dirigits a destinataris acostumats a llegir-lo.

Dins del segon bloc, Josep Capdeferro i Pla, a «*Aggiornamento* biogràfic de Joan Pere Fontanella (1575-1649)» (p. 125-162), fa una contundent i erudita posada al dia de la biografia del pare de Francesc Fontanella, tot valorant també, des de la perspectiva històrico-jurídica, algunes de les seves aportacions professionals en el marc de les institucions de la Corona d'Aragó durant el XVII. En un primer apartat tracta les relacions que va mantenir, com a jurisconsult, amb la ciutat de Girona, extraient conclusions sobre una trentena de cartes trameses des de Barcelona als dirigents municipals de la ciutat. En el segon, es centra en les seves aportacions a la praxis del dret familiar de l'època recollides en la seva obra *Tractatus de pactis nuptialibus* i en el tercer, sobre algunes qüestions relacionades amb altres membres de la nissaga, en especial la seva muller i els dos fills, Josep i Francesc. De gran interès és la transcripció, en apèndix, d'una còpia del XVIII del testament hològraf de Joan Pere Fontanella i del testament de la seva muller, Margarida Garraver.

Xavier Torres i Sans a «El poeta al peu del canó. Francesc Fontanella, sobreintendent d'artilleria» (p. 163-178), aporta proves documentals sobre aquesta faceta de l'etapa barcelonina de l'autor, centrant-se en el seu protagonisme en la batalla de Montjuïc, el 26 de gener de 1642 i la capitulació de Barcelona a Joan d'Àustria el mes d'octubre de 1652. En un primer apartat, aclareix la significació que tingué el càrrec de «sobreintendent» durant la Guerra dels Segadors (p.165-170), que, contràriament a allò que esdevindria al llarg del XVIII, durant aquest període hauria estat un ofici temporal, lligat a les necessitats bèl·liques. En un segon apartat, tracta el reflex de la Batalla de Montjuïc en l'obra de Fontanella (p. 171-72), després, sobre els testimonis dels nomenaments de càrrecs militars en les Actes de la Junta de Guerra (p. 172) i, finalment, al·ludeix a Francesc Barra, a qui Fontanella dedicà un madrigal, probablement quan compartien obligacions en la sobreintendència de cavalleria. Acaba amb la cita que demostra la participació de Fontanella en la rendició de la ciutat, el 1652 (p. 175).

Pep Vila, a «Tres notes d'arxiu sobre Francesc Fontanella» (p. 179-184) dóna notícia de tres documents que ens informen sobre l'etapa rossellonesa de l'escriptor: una relació de ciutadans afectes al nou règim conservat a Perpinyà en el qual consta el nom de Francesc Fontanella com a cap del regiment de cavalleria i en lloa les qualitats (p. 181); una referència sobre el matrimoni de Francesc Fontanella amb Estàsia d'Ardena (p. 181) i el testimoni d'una comissió a Perpinyà, el 1673, dels principals teòlegs dels convents de la vila, entre els quals Francesc Fontanella (p. 182).

En el tercer bloc, Montserrat Clarasó Garcia a «Singularitat, modernitat i caràcter reivindicatiu del *Panegíric a la mort de Pau Claris* de Francesc Fontanella (1641)» (p. 195-206) proposa alguns suggeriments per a la lectura d'aquesta obra: en primer lloc, parla del seu caràcter reivindicatiu en el marc de la Guerra dels Segadors (p. 195-200), i demostra que el tipus de discurs no és més que la justificació de l'actitud de Pau Claris respecte de l'annexió de Catalunya a França. Comparant el text del *Panegíric* amb el del *Dietari o Procés de corts de la Junta General de Braços* que se sol atribuir a Francesc Puig n'assenyala les coincidències i discrepàncies. En segon lloc es centra en la exhibició que fa un jove Fontanella, de només divuit anys, del domini del català i de l'assumpció de l'ús com a llengua apta per a la prosa culta i l'oratoría que en fa, tot i la influència dels autors castellans de l'època (p. 200-204). Finalment, reivindica la importància de Fontanella en la renovació de les lletres catalanes del XVII. (p. 205)

Eulàlia Miralles, a «Per a una lectura de l'*Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia* de Francesc Fontanella» (p. 271-302) ofereix un sòlid i erudit estudi en el qual ens parla de la

transmissió dels manuscrits d'aquesta obra (p. 271-276) i en proposa una relectura a partir d'un context festiu: el de la festa del Carnestoltes que es celebrava a Barcelona durant la primera meitat del XVII (p. 277-282). Segons Miró, aquest context donaria «la clau per entendre l'acumulació de personatges exòtics en aquesta composició» (p. 283). Acaba fent un seguit de puntualitzacions a l'edició de Miró i conclou reiterant que el món carnavalesc, tan conegut pels barcelonins, els donaria la clau per entendre una amalgama de personatges i situacions que nosaltres, lectors d'ara, hem de reconstruir necessàriament.

Joan Alegret, a «Tots els sonets de Francesc Fontanella» (p. 207-232) proposa una nova lectura dels sonets d'aquests autor, a partir dels disset més un de Francesc de Granollachs que apareixen en l'edició de Miró (1995) i de dos més inclosos en l'edició de *Tragicomèdia pastoral l'Amor, Firmesa i Porfía i Lo Desengany* (Miró, 1988). Aquesta nova «edició», amb canvis de puntuació, ordena els poemes cronològicament, seguint la data de redacció aproximada i no a partir de la temàtica, i atribueix, coincidint amb Rossich i Valsalobre (*Poesia catalana del Barroc*, 2006), un dels sonets que Miró considerava de Fontanella, a Granollachs. Alegret exposa els seus criteris d'edició, justificant les seves intervencions en el text, els canvis en els títols dels sonets, les correccions en la mètrica i la modernització (fins on és possible) de la grafia. Podem llegir els sonets editats segons aquests criteris al final del seu text (p. 213-232).

M. Àngeles García García, a «Funcionalitat i expressivitat de la mitologia clàssica en la poesia de Francesc Fontanella» (p. 253-270) ens ofereix un suggeridor treball sobre la incidència de la mitologia en l'obra de Fontanella, sense deixar d'alludir a altres autors coetanis. Introdueix el seu text parlant de la capacitat heurística que assoliren els mites ja des del món grec, incidint també en les diferents teories sobre l'origen del mite, entre les quals, l'evemerista i l'allegòrica (p. 254); a continuació, entra en matèria a partir de l'aplicació fontanellana (de la qual dona nombrosos exemples) de les tres funcions del mite: l'*ornatus*, l'*exemplum* i l'*eruditio*. En aquest darrer apartat fa referència a la hipòstasi simbòlica (un nom mitològic passa a ser el substitut de la qualitat que representa) (p. 259), la mitologització (un nom abstracte es personifica i esdevé un nom propi de caire mitològic) (p. 260) i l'allusió (referència a un mite concret) (p. 262) que potser seria el recurs més emprat. Aquest treball contribueix, sens dubte, a l'estudi de Fontanella com a *doctus poeta* que intentaria, amb l'ajut dels mites, «dotar la seva obra amb una gran bellesa simbòlica» i alhora afegir-li un «elevat component culte» (p. 269). A més, proposa uns punts d'anàlisi prou adients per a estudis similars en altres autors de l'època.

Pep Valsalobre, a «De mudances i manipulacions: retorn a *Lo Desengany*» (p. 303-325) ens parla del tractament que l'autor fa del personatge de Venus en aquesta obra, alludint a un estudi anterior de Jaume Pòrtulas que tractava el mateix tema («Tornarà la bella Astrea a les selves leletanes...», 2006) i fent algunes puntualitzacions sobre un primer estudi que féu ell mateix referent a la «mutació» de la llegenda mitològica de Venus, Mart i Vulcà en *Lo Desengany* («Mitologia burlesca, invenció barroca i catarsi: l'ànima frondosa de Fontanella o notes disperses a *Lo Desengany*», 2006). Basa les seves afirmacions en l'esquema temàtic següent: exposició de la falla tradicional, explicació de l'episodi tal com apareix a *Lo Desengany* i aclariment del paralelisme existent entre la falla clàssica i el conflicte amorós en què es veuran immersos els pastors Tirsis i Mireno, un episodi afegit que denotaria la «gosaia estètica fontanellesca» (p. 323). Segurament, serà útil per a entendre millor l'aportació de Valsalobre, la lectura del seu primer text (al qual acut constantment) i també el de Pòrtulas, al qual alludeix, ja per a confirmar-lo, ja per a rebatre'l; no obstant això, també és factible entendre les seves digressions d'entrada, car les fa arran d'una lectura reflexiva i crítica sobre el mateix text, al qual es refereix amb exemples concrets, i això és molt d'agrair.

Jaume Pòrtulas, a «Postilles a *Lo Desengany*» (p. 327-336), matisa algunes afirmacions de Pep Valsalobre en l'estudi anterior, des de la cordialitat i el profund coneixement que demostra de tot allò que faci referència al món de l'art dramàtic. Veiem, doncs, que continua el «diàleg» obert entre ambdós a partir del Congrés del 2006. En concret, Pòrtulas se centra en dos temes: en primer lloc, fins a quin punt l'autoritat paterna (en aquest cas, de Saturn) té incidència sobre els propòsits matrimonials de Venus i, en segon lloc, el caràcter «immutat» de les «mudances sentimentals de la deessa de l'amor»

(p. 328). Pel que fa al primer, Saturn, representant d'una autoritat paterna «arbitrària» (p. 328), molt més adient aquí que la figura omnipotent de Júpiter, exerceix el seu poder patern a «distància», car no apareix mai en escena (p. 329) i no deixa de ser un factor secundari en la decisió de la deessa de l'amor, si més no en el gènere de la faula mitològica burlesca. Referint-se al segon, constata que «Venus passa de la "fidelitat i la constància" a "l'autoconvenciment" en menys de cent versos, sense cap factor extern» (p. 332), canvi que explica, en part, la perspectiva «tòpicament antifemenina» de *Lo Desengany* (p. 332) però que seria el resultat (aquesta arbitrarietat i inconseqüència) d'una voluntat de «vehicular un sentiment de desencís amorós» (p. 333).

Albert Mestres, a «Projecte de posada en escena de *Lo Desengany* de Francesc Fontanella» (p. 335-344), esbossa un projecte bessó d'aquell que realitzà el 2006 amb la *Tragicomèdia pastoral d'amor, firmesa i porfia*, amb la diferència que, en aquest cas, l'obra ja ha estat duta als escenaris per Domènec Reixac (Romea, Barcelona 1992). La seva intenció és deixar constància de les possibilitats escèniques d'aquest poema dramàtic (p. 336) i ho fa de manera completa, donant indicacions precises de com hauria de plantejar-se l'obra, el nombre d'actors que es requeririen, la posada en escena, l'escenografia i el vestuari, l'estructura i el pressupost. Un argument més per a demanar (reclamar) una programació estable de teatre clàssic en la nostra llengua.

M. Àngeles García García i Olaya López Sahuquillo, a «Art plàstica, art literària: dues formes de representació del mite clàssic» (p. 233-252) tracten sobre els estrets lligams existents entre la pintura i la poesia barroques, en especial quan volen representar i interpretar el mite clàssic. Es basen en tres punts: *Ut pictura poesis*, la significació del color en els poetes-pintors i la iconografia. Horaci (*Art poètica* 361) deia: *Ut pictura poesis; erit quae, si proprius stes, te capiat magis, et quaedam, si longius stes*. «Com la pintura és la poesia: n'hi ha una que et plau mirada de prop, una altra, contemplada de lluny»; com remarquen les autores, ja existia entre els poetes castellans del XVII una consciència d'analogia entre ells i els artistes plàstics, com demostren els versos de Lope: «Marino, gran pintor de los oídos/ y Rubens, gran poeta de los ojos» (p. 234); el mateix succeí en el cas de Fontanella, que lloa Casanovas, Ros o Arnau a *Lo Desengany*. Entre les raons que s'aporten per justificar les interrelacions, n'hi ha una de ben coneguda: la recerca d'inspiració d'uns en els altres (recorden el fet que Velazquez anés a veure una obra de Calderón a fi d'inspirar-se per la seva *Rendición de Breda*) (p. 235) i, en aquest mateix sentit, la mitologia clàssica esdevindria una deu inesgotable de referències per a uns i altres i, a vegades, dels uns als altres; la preeminència de la plasticitat, de la teatralitat en la pintura ho féu possible, com veiem en les belles il·lustracions sobre el mite d'Apol·lo i Dafne que proposen les autores a tall d'exemple (Pollaiuolo, Corneli de Vos, Bernini) (p. 239-40). Assenyalen la utilització d'uns i altres de les pedres precioses com a metàfores del color més pur (p. 242- 244): safirs, maragdes, robins, (també les perles, l'ivori i la porpra) es referiran a elements concrets de la natura o a sentiments. Pel que fa a l'iconografia, és la més tòpica, car ha de caracteritzar fidelment la divinitat o l'heroi que representi a partir, sobretot, dels versos de les *Metamorfosis* d'Ovidi: en aquesta ocasió, la pintura seguirà la plasticitat del poeta de Sulmona.

Clou el volum Maria-Mercè Miró, amb «Francesc Fontanella en l'obra de Jacint Verdaguer» (p. 345-367). La desapareguda filòloga (veg. necrologia) basa el seu estudi en la possible influència que la lectura del manuscrit de Fontanella que es conserva a l'Arxiu Episcopal de Vic hauria tingut sobre la poesia de Verdaguer, car el tingué a l'abast durant els anys d'estada al Seminari. Miró descriu primer els manuscrits de Fontanella i després procedeix al seu estudi comparatiu: el *Panegíric de Pau Claris* i l'*Atlàntida*, les odes a Barcelona d'un i altre, la visió compartida dels Pirineus i les semblances de la poesia religiosa (p. 349-366). Té un interès especial el capítol que dedica a la «visió còsmica i el moviment càotic; les tempestes» (351-353) car, s'hagués produït o no la influència de Fontanella en Verdaguer, és manifesta la persistència dels elements descriptius que ja observem en els versos que Ovidi dedica al diluvi, en el llibre primer de les *Metamorfosis*, alguns dels quals són presents a l'*Atlàntida* verdaguèria, tal com assenyalà, magistralment, l'enyorat Joan Bastardas.

La diversitat de perspectives (filològica i historiogràfica) a partir de les quals s'estudia el *Panegíric de Pau Claris*, la faula mitològica com a eix temàtic transversal dels estudis sobre la poesia i el teatre

de Fontanella, les notables aportacions al coneixement de la seva biografia en les etapes barcelonina i rossellonesa i els estudis sobre la llengua, els gustos literaris i el context polític i cultural del segle XVIII en tot l'àmbit català que trobem en aquest volum, són una brillant demostració d'allò que s'esdevé quan estudiosos de diferents camps uneixen esforços i propostes sobre un autor: un nou camí comença.

Maria PAREDES BAULIDA